

Agnieszka Demczuk

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID ID: <https://0000-0003-2691-2043>

e-mail: agnieszka.demczuk@poczta.umcs.lublin.pl

Zespół Badań Propagandy i Dezinformacji na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa UMCS w Lublinie

Propaganda i dezinformacja w dynamicznie rozwijającym się społeczeństwie informacyjnym stała się w ostatniej dekadzie skutecznym narzędziem walki informacyjnej w rywalizacji wewnętrznej i międzynarodowej. Działania w sferze informacyjnej, zwłaszcza w cyberprzestrzeni i przy wykorzystaniu infrastruktury manipulacyjnej mediów społecznościowych, stały się kluczowym elementem przewagi pozamaterialnej między rywalizującymi stronami, stwarzając wiele możliwości, m.in. psychologicznego i semantycznego (m.in. fałszywki, głębokie fałszywki, dezinformacja, teorie spiskowe, polaryzująca mowa nienawiści), oddziaływania na przeciwnika. Badania propagandy i dezinformacji w kontekście walki informacyjnej państw ma nie tylko akademicki charakter, ale także praktyczny wymiar, m.in. w zakresie przeciwdziałania wrogiemu oddziaływaniu, co ma istotne znaczenie dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa.

Dynamiczny przyrost zasobów informacyjnych w globalnej infosferze, trwający od lat kryzys dezinformacyjny i pogłębiający się proces uzbrajania informacji umysłowości ekspertom, badaczom, decydom i dziennikarzom, a także niemal wszystkim odbiorcom i konsumentom informacji konieczność podjęcia różnych działań w zakresie upowszechniania i popularyzacji rzetelnej wiedzy o szkodliwym wpływie propagandy i dezinformacji na procesy i instytucje demokratyczne. Media tradycyjne, społecznościowe, blogosfera, vlogosfera i inne kanały informacyjno-komunikacyjne od lat tworzą dogodne środowisko dla działań dezinformacyjnych, którym towarzyszy z jednej strony woła różnych klientów i agentów dezinformacji, z drugiej zaś podatność społeczeństw przytłoczonych nadmiarem informacji. Nie inaczej jest w Polsce – różne ośrodki badawcze potwierdzają negatywne trendy informacyjne i medialne¹; wzrasta

¹ M.in.: *A Multi-dimension Approach to Disinformation. Report of the Independent High Level Group on Fake News and Online Disinformation*, March 2018, European Commission, [online], <https://ec.europa>.

też społeczny „apetyt” na wiedzę i praktyczne umiejętności z zakresu edukacji medialnej 3.0 (edukacji krytycznego poszukiwania informacji i korzystania z mediów w czasach internetu Web 2.0)².

Popularyzacja wiedzy i działalność badawcza z tego zakresu są istotne tym bardziej, iż w infosferze rozpowszechniane są masowe kaskady dezinformacji wraz z jej wspornikami (fałszywki i teorie spiskowe) na temat samej dezinformacji, co prowadzi do swoistego paradoksu dezinformacji i iluzji wiedzy. W czasach pandemii COVID-19, a zwłaszcza w pierwszych miesiącach 2020 r. globalna infosfera została niemal „zalana” niezliczoną ilością teorii spiskowych, dezinformacji, stygmatyzacji, plotek i innych słownych manipulacji na temat SARS-CoV-2 i COVID-19. Obserwowany „szum informacyjny” na temat wirusa, pandemii i lockdownu stał się zarówno zamierzonym efektem działań dezinformacyjnych, jak i samoistnym zjawiskiem, będącym rezultatem nadprodukcji informacyjnej pochodzącej z nieskończonej ilości zinstytucjonalizowanych i niezinstytucjonalizowanych (oddolnych i nieformalnych) ośrodków informacyjnych.

Wychodząc naprzeciw społecznym i akademickim oczekiwaniom związanym z koniecznością podjęcia działań z zakresu badań i popularyzacji wiedzy na temat zjawiska propagandy i dezinformacji we współczesnym świecie i jej sposobom przeciwdziałania, w czerwcu 2020 r. decyzją Dyrektora Instytutu Nauk o Polityce i Administracji na Wy-

eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation, inf. 28 V 2021. Komisja LIB, *Dezinformacja i propaganda – wpływ na funkcjonowanie państwa prawa w UE i jej państwach członkowskich*, 2019, Parlament Europejski, [online], [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608864/IPOL_STU\(2019\)608864\(SUM01\)_PL.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608864/IPOL_STU(2019)608864(SUM01)_PL.pdf), inf. 28 V 2021; A. Demczuk, *Wolność wypowiedzi w społeczeństwie informacyjnym*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2020; A. Mikulska-Jolles, *Fake newsy i dezinformacja w kampaniach wyborczych w Polsce w 2019 r.*, Warszawa 2020; Helsińska Fundacja Praw Człowieka, [online], http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/02/Fake-newsy-i-dezinformacja_final-1.pdf, inf. 28 V 2021; R. Waltzman, *The Weaponization of Information. The Need for Cognitive Security*, 2017, United States Senate Committee on Armed Services, [online], https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/Waltzman_04-27-17.pdf, inf. 28 V 2021; K. Wóycicki, M. Kowalska, A. Lelonek, *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce*, Raport Centrum Analiz Propagandy i Dezinformacji, Warszawa 2017, [online], https://capd.pl/images/dokumenty/raport_CAPD_WSF2017.pdf, inf. 28 V 2021; R. Gorwa, *Computational Propaganda in Poland: False Amplifiers and the Digital Public Sphere*, Working Paper nr 4, University of Oxford 2017; S.C. Woolley, P.N. Howard, *Computational propaganda. Political Parties, Politicians, and Political Manipulation on Social Media*, Oxford University Press 2019.

² Nic Newman i Richard Fletcher zauważyli, iż w 2018 r. istniał pewien „apetyt publiczny” na interwencję rządu w celu powstrzymania dystrybucji fałszywych wiadomości, zwłaszcza w Europie (60%) i Azji (63%). W Stanach Zjednoczonych Ameryki wskaźnik ten wyniósł 41%. N. Newman, R. Fletcher, A. Kalogeropoulou et al., *Digital News Report 2018*, Reuters Institute, University of Oxford, s. 10–11, 2018, [online], <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/digital-news-report-2018.pdf>, inf. 03 VI 2021. Badanie Edelman Trust Index z 2021 pokazało, że dla 60% respondentów ważne stały się w 2020 r. sposoby przeciwdziałania fake newsom. *Edelman Trust Barometer 2021, Global Report*, s. 24–25, https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2021-01/2021-edelman-trust-barometer.pdf?fbclid=IwAR2ZNxC7bU75v6HsdEcd1J-2Yc5NSe-34AYmxtFrCd7iEkCaZ1_IWnLCI inf. 03 VI 2021.

dziale Politologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie został powołany Zespół Badań Propagandy i Dezinformacji (dalej: ZBPID). Głównym celem ZBPID jest bowiem przede wszystkim systematyzacja i intensyfikacja badań w obszarze propagandy i dezinformacji. Zespół prowadzi i upowszechnia również wyniki badań naukowych, organizuje konferencje i webinaria (seminaria) naukowe, podejmuje wraz z partnerami zewnętrznymi działania w zakresie pozyskania i realizacji projektów badawczych, realizuje działalność analityczną i ekspercką. Członkowie Zespołu wspierają także proces dydaktyczny w obszarze propagandy i dezinformacji dla studentów z różnych kierunków studiów na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Od początku istnienia Zespół współpracuje z instytucjami naukowymi i eksperckimi oraz organizacjami pozarządowymi: Centrum Europy Wschodniej, Instytutem Europy Środkowej, Instytutem Stosunków Międzynarodowych Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. T. Szewczenki w Kijowie, Centrum Stosunków Międzynarodowych, Helsińską Fundacją Praw Człowieka, StopFake.org – inicjatywą Akademii Kijowsko-Mohylańskiej, Fundacją im. Profesora Bronisława Geremka, Fundacją im. Roberta Schumana, Frontem Europejskim czy Międzynarodowym Instytutem Republikańskim.

Członkowie Zespołu to badacze i dydaktycy z bogatym dorobkiem naukowym w dziedzinie nauk o polityce i administracji oraz nauk o mediach i komunikacji społecznej: dr Agnieszka Demczuk (kierownik Zespołu), prawniczka i politolożka, specjalizuje się w problematyce rozwoju społeczeństwa informacyjnego i ochrony praw człowieka, w tym wolności wypowiedzi we współczesnym dyskursie publicznym; prof. dr hab. Walenty Baluk (także Dyrektor Centrum Europy Wschodniej) jest specjalistą w zakresie problematyki wschodnioeuropejskiej, w tym komunikowania międzynarodowego, propagandy i dezinformacji Federacji Rosyjskiej; dr Nadia Gergało-Dąbek jest doświadczoną specjalistką w zakresie polsko-ukraińskiej współpracy akademickiej i naukowej, a także przez wiele lat była członkinią Europejskiego Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów w Lublinie; dr Eleonora Kirwiel jest adiunktem w Katedrze Myśli Politycznej na WPID i specjalizuje się w problematyce wschodnioeuropejskiej, w tym szczególnie w stosunkach polsko-ukraińskich, jest także badaczką kultury politycznej w państwach Europy Środkowo-Wschodniej oraz dr Jakub Olchowski (także Kierownik Zespołu Europy Wschodniej w Instytucie Europy Środkowej w Lublinie) zajmuje się zagadnieniami dotyczącymi stosunków międzynarodowych, w szczególności organizacji międzynarodowych, ewolucji bezpieczeństwa międzynarodowego, w tym zagrożeniami pozamilitarnymi i informacją jako instrumentem polityki i wyznacznikiem bezpieczeństwa. W 2021 r. do Zespołu dołączył dr Adam Lelonek, na co dzień jest Koordynatorem Regionalnym IRI Beacon na Grupę V4, Bułgarię i Rumunię i analitykiem ds. Federacji Rosyjskiej w projekcie MapInfluenCE realizowanym przez Association for International Affairs (AMO); jest byłym dziennikarzem, współpracownikiem i ekspertem organizacji pozarządowych; w ostatnich latach był m.in. głównym analitykiem ds. bezpieczeństwa informacyjnego w Narodowym Instytucie Cyberbezpieczeństwa (Polska), prezesem Fundacji Centrum Analiz Propagandy i Dezinformacji, ekspertem Fundacji Pułaskiego i analitykiem portalu CyberDefence24.pl.

W pierwszym roku funkcjonowania Zespół zorganizował, współorganizował i współuczestniczył w różnych debatach eksperckich, webinariach i szkoleniach online³. Inauguracją powstania Zespołu było zorganizowanie pierwszego z trzech przeprowadzonych w pierwszym roku funkcjonowania ZBPiD międzynarodowego webinarium (w dniu 17 czerwca 2020 r.) poświęconego propagandzie i dezinformacji Federacji Rosyjskiej w przestrzeni informacyjnej Polski i Ukrainy. Inicjatywa została zrealizowana przy współpracy z Instytutem Europy Środkowej w Lublinie, Instytutem Stosunków Międzynarodowych Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. T. Szewczenki oraz Centrum Europy Wschodniej UMCS. Dwa kolejne webinaria współorganizowane z tymi samymi partnerami – w dniu 7 grudnia 2020 r. i 26 maja 2021 r. – poświęcono problematyce: „Dezinformacja i propaganda w dobie pandemii w Polsce i na Ukrainie” i „Szczepionki przeciwko COVID-19 w dezinformacyjnych i spiskowych narracjach w Polsce i na Ukrainie”.

Zespół prowadzi działalność publikacyjną, dotychczas ukazały się dwa numery „Biuletynu Monitoringu Propagandy i Dezinformacji” (ISSN 2719-5082) dostępne w wersji elektronicznej na stronie Zespołu⁴. Od początku funkcjonowania członkowie Zespołu realizują projekty badawcze z zakresu fenomenu propagandy i dezinformacji we współczesnym świecie, a na uwagę zasługują m.in. trzy projekty pt. „Dyplomacja szczepionkowa w Polsce” („Vaccine Diplomacy in Poland”) zrealizowane przez Adama Lelonka we współpracy z Bradym Hillsem w ramach inicjatywy The Beacon Project IRI (Międzynarodowego Instytutu Republikańskiego), mające na celu monitoring Facebooka pod kątem zdefiniowanych wcześniej słów kluczowych związanych z tematyką szczepionkową przeprowadzony narzędziem CrowdTangle, a także projekt własny Agnieszki Demczuk zrealizowany w formie monografii *SARS-CoV-2 i COVID-19. Plotki, dezinformacje i narracje spiskowe w polskim dyskursie publicznym*, które ma się ukazać nakładem Wydawnictwa UMCS.

Zespół Badań Propagandy i Dezinformacji jest młodą inicjatywą badawczo-dydaktyczną, docelowo zaś pragnie przekształcić się w Pracownię Badań Propagandy i Dezinformacji, w której będą realizowane różne projekty badawcze z zakresu fenomenu propagandy i dezinformacji, a także szeroko pojęta działalność edukacyjna w formie wykładów, szkoleń i warsztatów adresowanych do studentów, uczniów klas średnich, dziennikarzy i praktyków zajmujących się działalnością weryfikowania zaburzonych informacji (fact-checking) i komunikowaniem rzetelnej wiedzy o współczesnym świecie. Redakcja „Biuletynu Monitoringu Propagandy i Dezinformacji” zachęca także wszystkich zainteresowanych współpracą do nadsyłania krótkich artykułów i komentarzy eksperckich z zakresu propagandy i dezinformacji we współczesnym świecie. Informacje na temat Biuletynu są dostępne na stronie ZBPiD.

³ Więcej: Zespół Badań Propagandy i Dezinformacji, <https://www.umcs.pl/pl/webinaria-i-konferencje,21325.htm>, inf. 06 VI 2021.

⁴ Zespół Badań Propagandy i Dezinformacji, <https://www.umcs.pl/pl/biuletyn-monitoring-propagandy-i-dezinformacji-,21323.htm>, inf. 06 VI 2021.